

Inzicht in Parasjat Balak 5762

De toorn van G-d

Door Rabbijn Mordecai Kornfeld, Kollel Iyun Hadaf, Har Nof, Jeruzalem

De kwade Bil'am verhoef zijn stem in profetie en sprak: „Dit zijn de woorden van Bil'am, de zoon van Be'or ...de woorden van hem die de uitspraken van G-d hoort en die de bedoelingen van de Allerhoogste kent!” (Bamidbar 25:15-16).

In 'Awoda Zara 4a-b wordt gezegd dat „G-d iedere dag kwaad wordt' (*Tehilliem* 7:12). Hoe lang duurt G-ds toorn? Slecht één moment (*reğga*). Geen menselijk wezen op de wereld weet wanneer dat moment is – niemand, dat wil zeggen, behalve de slechte Bil'am, over wie geschreven staat: 'Hij kent de bedoelingen van de Allerhoogste.' ”

„Kende Bil'am werkelijk de plannen van de Almachtige? Hij wist zelfs niet wat er omging in de gedachten van zijn ezel (Bamidbar 22:23-31). Hoe kan hij dan beweren de gedachten van de Allerhoogste te kennen? Wat hij bedoelde te zeggen, was dat hij instaat was vast te stellen wanneer het moment van G-ds toorn was. [Hij wilde zijn voordeel doen van deze kennis door het volk te vervloeken op het moment van Hasjems toorn, daarbij de toorn van de Almachtige richtend op hen die hij vervloekte.] Hoelang duurt het 'moment' van G-ds toorn? De tijd die het duurt om het woord *reğga* uit te spreken.”

„Wanneer het moment van G-ds toorn zo kort duurt, wat voor vloek kon Bil'am dan in zo'n korte tijd uitspreken? Hij wilde het woord *kalleem* (roei hen uit) zeggen. Echter, G-d draaide de letters van zijn vloek om, zoals er staat geschreven (Dewariem 23:6): 'Hasjem, je G-d, wilde niet naar Bil'am luisteren, maar Hasjem draaide de vloek voor jou om tot een zegen.' In plaats van *kalleem* (gespeld *kaf, lamed, mem*), zei Bil'am *melech* (gespeld: *mem, lamed, chaf*, hetgeen 'koning' betekent). Daarom vinden wij in Bil'ams profetische woorden (23:21) het woord 'koning' terug: 'De liefde van de Koning is altijd met hem (Israël).' ” (Tossefot in 'Awoda Zara 4b s.v. *reğga*, en *Da'at Zekeniem* op Bamidbar 23:8).

Bil'am wilde voorkomen dat de Israëlieten hun veertigjarige rondzwerving door de woestijn succesvol zouden afronden en triomfantelijk het Land Israël zouden binnentrekken. Bil'am wilde een vloek over hen uitspreken op het moment van 'Hasjems kwaadheid.' Deze vloek zou vermoedelijk Hasjems toorn tegen Zijn volk opwekken en Hasjem ervan overtuigen hen uit te roeien.

Dit vereist nadere toelichting. Kent Hasjem niet aan iedereen een rechtvaardig proces toe? Hoe kan een vloek – onafhankelijk wie hem uitspreekt – Hasjem overtuigen rampspoed te brengen op iemand die dat niet verdient?

Wij zouden ook kunnen vragen waarom Bil'am speciaal het woord *kalleem* wilde gebruiken. Hij had toch ook het woord *harğeem* (doodt hen) kunnen gebruiken, of *abdeem* (doe hen verloren gaan), of soortgelijke woorden, die allen in het Hebreeuws met een tweelettergrepig woord kunnen gezegd worden. Waarom *kalleem*?

II

Om te begrijpen wat Bil'am precies probeerde voorelkaar te krijgen en te analyseren wat een vloek in het algemeen kan bereiken, zullen wij het concept van Hasjems „toorn” (*af* in het Hebreeuws) onderzoeken.

Eén van de omschrijvingen van Hasjems genade is *ma'arich af* (Jesajahoe 48:9) of *erech appajim* (Sjemot 34:6), hetgeen betekent: „het uitstellen van toorn.” *Rasji* (Sjemot a.l.) legt uit dat deze eigenschap van G-d betekent dat Hij „Zijn woede uitstelt en niet onmiddellijk straf uitdeelt, maar de zondaar de tijd geeft om tot inkeer te komen.” „Het uitstellen van de toorn” wordt geïnterpreteerd als de toekenning van een gratie-periode, om daarin boete te doen. Dus wij mogen concluderen dat de „toorn” van G-d een situatie betekent waarin Hij *wel* onmiddellijk straft, zonder uitstel.

De woede van Hasjem kan niet worden opgewekt door een vloek, tenzij er een zonde begaan is, waar de vloek Hasjems aandacht voor vraagt. Wanneer de vloek naar voren wordt gebracht om die in overweging te nemen op het juiste moment, waarop Hasjem Zijn woede niet uitstelt, dan kan de toorn, die door de overtreding is opgewekt, de Almachtige ertoe brengen om het hem toekomende onmiddellijk te innen. Dit was de tactiek die Bil'am trachtte toe te passen ten einde de Israëlieten in het nadeel te brengen.

Maar welke zonde kon Bil'am vinden die straf voor heel het volk zou brengen? Ongetwijfeld de zonde van het gouden kalf (Sjemot 32), waarvoor Hasjem reeds bedreigd had het hele volk uit te roeien! Toen Mosjé tot Hasjem bad om vergiffenis voor Zijn volk voor die gebeurtenis, ging Hasjem daarmee akkoord, maar stelde wel: „Maar op de dag waarop Ik hen zal straffen, zal Ik hen ook voor [deze] zonde straffen.” *Rasji* verklaart daar: „Voor het ogenblik luister Ik naar je, maar van nu af zal Ik iedere keer, wanneer Ik hen straf voor enige misdaad, hen ook een beetje straffen voor deze misdaad [van het gouden kalf].” Het effect van die zonde is dus nimmer uitgewist, maar hangt nog steeds boven de hoofden van het Joodse volk, door de hele geschiedenis heen. Klaarblijkelijk is er nooit een volle straf voor gegeven, in plaats daarvan heeft Hasjem de straf uitgesteld. Wanneer de woede van Hasjem voor die zonde zou worden opgewekt, dan zou, G-d verhoede, niemand dat overleven.

In feite zinspeelt Hasjem Zelf op dit idee na afloop van het voorval met het gouden kalf: „Jullie zijn een hardnekkig volk; wanneer Ik één ogenblik (*reğga*) in jullie midden optrek, zou ik jullie kunnen verdelgen” (ib. 33:5). *Rasji* verklaart t.p. dat „het ogenblik” dat Hasjem noemt, refereert aan de *reğga* van zijn dagelijkse toorn. Hasjem zei daarmee, dat wanneer deze ernstige misdaad onder Zijn aandacht zou worden gebracht op het ongelukkige moment van de *reğga*, dat de ondergang van Zijn volk tot gevolg zou kunnen hebben!

Zo ook, toen het volk tegen Mosjé in opstand kwam tijdens de rebellie van Korach, zei Hasjem: „Zonder je af uit het midden van deze gemeente, dan zal Ik hen vernietigen in een *reğga*” (Bamidbar 16:21). Bij het volgende incident van ongehoorzaamheid zegt Hasjem: „Ik zal hen in een *reğga* vernietigen (Bamidbar 17:10).

Inzicht in Parasjat Balak 5762

Zoals de Mesjech Chochma (Rav Meïr uit Dvinsk, d. 1932) uitlegt, dit zijn duidelijke aanwijzingen naar de *reġġa* van Hasjems toorn, die de *gemara* bespreekt in 'Awoda Zara. Hasjem zei daarbij, dat omdat de Israëlieten Hem kwaad gemaakt hadden met hun gedrag, zij hun eigen ondergang over zich brachten tijdens de dagelijkse *reġġa* van Hasjems geconcentreerde woede. Misschien dat hun nieuwe zonden opnieuw de zonde van het gouden kalf zouden oproepen, en dan zouden zij vernietigd worden tijdens de *reġġa* van toorn. De zonde van het gouden kalf loert altijd op de achtergrond, wachtend tot het juiste *reġġa* is aangebroken – „Wanneer Ik hen straf, zal Ik hen ook voor deze misdaad straffen.” Het is de Achillespees van het Joodse volk.

III

Misschien dus, was het de bedoeling van Bil'am om zijn voordeel te doen met deze *reġġa* van Hasjem, door bij Hem de zonde van het gouden kalf in herinnering te brengen. Uit de *parasja* blijkt in feite dat dit precies is wat Bil'am van plan was. Zoals *Rasji* verklaart (24:1): „Bil'am zei: 'Of Hij hen wel of niet wil vervloeken, ik zal hun zonden vermelden en dan zal de vloek automatisch effect hebben.' Daarom vervolgt het vers met: „En hij richtte zijn gezicht naar de woestijn,” dat wil zeggen, zoals *Targum* vertaalt: „Hij richtte zijn gezicht in de richting van het kalf, dat de Israëlieten in de woestijn gemaakt hadden.” (*Rasji*, Bamidbar 24:1)

In het begin van de *parasja* beschrijft Balak, de Moabitische koning, zijn vrees voor de Israëlieten als volgt: „Nu zal deze menigte onze gehele omgeving wegvreten, zoals de os het gras van het veld wegvreet.” (Bamidbar 22:4). De *Chatam Sofer* legt uit dat dit een vreemde vergelijking is: Balak suggereerde reeds de inleiding voor een mogelijke aanval op Israël, door gebruik te maken van de zonde van het gouden kalf (die in *Tehilliem* 106:20 beschreven wordt als een 'gras-etende os') om zo Hasjem te ergeren zodat Hij Israël zou vernietigen.

Nu kunnen wij begrijpen waarom Tossefot zegt dat het juist het woord *kalleem* was dat Bil'am van plan was te gebruiken. Het is precies het woord dat Hasjem Zelf gebruikte toen Hij de mogelijke straf voor de zonde van het gouden kalf beschreef (Sjemot 32:10): „Wel nu, Mijn toorn zal tegen hen ontbranden en dan zal Ik hen vernietigen (van de stam *kallé*).” En nogmaals in 33:5: „In een ogenblik zou Ik je kunnen vernietigen (van de stam *kallé*).” (De zelfde stam wordt gebruikt in het citaat in deel II hierboven uit Parasja Korach.) Daar het Bil'ams bedoeling was te verwijzen naar de zonde van het gouden kalf, was het logisch dat hij een woord wilde gebruiken, die Hasjems woede over dat incident beschreef – het woord dat Hasjem Zelf gebruikte in dat verband.

IV

Aan het einde van de *parasja* zien wij hoe Bil'am, nadat zijn poging om het volk te vervloeken mislukt was, aan Balak een ander plan suggereert. Hij stelt voor dat Balak Moabitische meisjes naar het kamp van de Israëlieten stuurt, om de Israëlitische mannen te verlijden tot zonde door zich ontuchtig te gedragen. De zonde van de Joodse mannen, die gemeenschap hadden met heidense vrouwen, zou zeker de toorn van Hasjem opwekken.

De list werkte, en Hasjem bracht een plaag over het kamp, waarbij 24.000 mensen omkwamen (Bamidbar 25:1-9 en *Raji*). Interessant is dat de drie Hebreeuwse letters van het woord *kalleem* – *kaf*, *lamed*, en *mem* – de numerieke waarde van resp. 20, 30 en 40 hebben. Het product van die drie getallen is 24.000! De vloek van *kalleem* had inderdaad effect tegen het volk.

Dit is ook de betekenis van wat Hasjem zei tegen Pinchas (die de plaag tot een halt bracht): „Pinchas ... heeft Mijn gramschap afgewend van de Israëlieten... zodat ik de Israëlieten niet vernietigd (stam *kallé*) heb in mijn wraakzucht.” (Ib. 25:11)

Tossefot wijst erop, dat in plaats van Bil'ams bedoelde vloek uit te voeren om Israël te „vernietigen,” Hasjem de vloek heeft omgezet in de zegening van „koning.” Het is waar, vele Joden verloren het leven in de plaag die door Bil'am over hen kwam. Maar de rest van het volk was toch niet vernietigd, maar beleefde het om het Land Israël te mogen binnentrekken. Hun „Koning” (Hasjem) bleef te midden van hen. Misschien dat daarom Bil'am verklaarde (vs. 23:21, zie *Rasji*): „Hij [Hasjem] ziet geen zonde van Ja'akov, nog de overtredingen van Israël (de zonde van het gouden kalf), Hij wijkt niet uit hun midden (door mij toe te staan *kalleem* over hen uit te spreken); de liefde (het omgekeerde van *kalleem*) van de Koning is altijd met hen!”